

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto hallituksen esityksestä isyyslaiksi

Hallituksen esityksen selkein parannusehdotus on mahdollisuus tunnustaa vanhemmuus jo ennen lapsen syntymää neuvolassa.

Hallituksen ratkaisut ovat sateenkaariperheiden kannalta onnettomia.

Naisparit:

Sateenkaariperheet ry harmittelee hallituksen päätöstä antaa isyyttä koskevat esityksensä ensin ja jättää esityksensä äitiyden määräytymiseen liittyvistä pykälistä erikseen vuoden loppuun mennessä. Tämä johtaa epätarkoituksenmukaiseen, päällekkäiseen säätelyyn isyyden ja äitiyden osalta. Säätely olisi ollut selkeämpää hoitaa yhdessä laissa vanhemmuuden määrittymisestä. Sateenkaariperheiden kannalta olennaisin sisältö on siirretty hallituksen esitykseen äitiyden määräytymisestä, joka tuodaan eduskunnalle vasta loppuvuodesta.

Transihmiset:

Hallituksen esitys isyyslaiksi jättää huomioimatta transihmisten vanhemmuuden merkitsemisen oikein, eli henkilön juridisen sukupuolen mukaisesti. On tärkeää, että esityksen perusteluissa todetaan erikseen, että transnaisella, jonka siittiöistä lapsi on saanut alkunsa, täytyy olla mahdollisuus tunnustaa vanhemmuutensa. Ongelma on, että hallituksen esityksen mukaan transnaisen vanhemmuus merkitään väestötietojärjestelmään isyytenä. Vanhemman sukupuolimerkintä on julkisesti saatavilla oleva tieto, joka paljastaa vanhemman transtaustan ja altistaa siten lapsen ja vanhemman syrjinnälle sekä saattaa aiheuttaa ongelmia kun perhe matkustaa tai muuttaa toiseen valtioon. OM on esittänyt, että transihmisten vanhemmuusmerkintöjen korjaaminen juridisen sukupuolen mukaisiksi ratkaistaisiin osana translakiesitystä, jonka hallitus on aikonut antaa tänä syksynä. Sateenkaariperheet ry on vaatinut hallitusta korjaamaan asian viimeistään translain yhteydessä. Yhdistyksen mielestä olisi kuitenkin ollut parempi säätää yhtenäinen vanhemmuuslaki sellaisella tavalla, että vanhempien sukupuolimerkintöjä ei olisi tarvetta korjata erikseen.

Yksityiskohtaiset huomiot

Hallituksen esitys ei ratkaise millään tavoin aiemman lain suurinta epäkohtaa: avio- ja avoliittoon syntyvien lasten asema pysyy edelleen keskenään täysin erilaisena!

Avoliittoon syntyvän lapsen vanhemmuus vahvistetaan sosiaalisin perustein ja vanhemmaksi vahvistetaan äidin kumppani riippumatta lapsen biologisesta perimästä. Tällä on sanottu haluttavan suojella perhettä ja lasta. Avoliitossa taas sovelletaan aivan vastakkaista logiikkaa:

lapsen isäksi vahvistetaan vain ja ainoastaan biologinen isä, ilman minkäänlaista sosiaalisen tilanteen harkintaa. Sosiaalista isää ei ole mahdollista lainkaan vahvistaa tunnustamalla, vaikka kaikki osapuolet olisivat samanmielisiä. Jostain syystä avoliitossa ei haluta "suojella perhettä ja lasta".

Hallituksen esityksessä vanhemmuuden vahvistamisen logiikan (biologinen vs sosiaalinen vanhempi) valinta *ei* riipu lapsen tarpeista tai elämäntilanteesta, vaan *ainoastaan* vanhempien parisuhdestatuksesta. Tällainen ratkaisu ei millään tavoin edistä lapsen tosiasiallisen hyvinvoinnin tavoitetta, vaan liittyy lapsen hyvinvoinnin kannalta mielivaltaiseen seikkaan, vanhempien parisuhdestatukseen. Hallituksen esittämä perustelu, että myös vanhemmuusolettamassa oletetaan nimenomaan biologinen yhteys, on saivartelua, eikä muuta miksiäkään sitä, että lapsen tosiasiallisen hyvinvoinnin näkökulmasta katsoen avio- ja avoparin perheeseen syntyvien lasten asema ei ole yhdenvertainen.

Hallituksen esittämä isyyslaki on hyvä esimerkki laista, jota etukäteen julistetaan uudistettavan lapsen edun näkökulmasta. Työskentelyn ja lopputuloksen perusteella tämän tavoitteen ohi ovat ajaneet esimerkiksi seuraavat näkökulmat: äidin ja isän oikeudet, viranomaisen työn helpottaminen ja biologisen vanhemmuuden selvittäminen ja vahvistaminen kaiken - myös lapsen edun - kustannuksella.

Avio- ja avoliittoon syntyvien lasten aseman yhdenmukaistaminen onnistuisi esimerkiksi poistamalla vanhemmuuden vahvistaminen olettamalla kaikissa, myös heteroavioparin tilanteessa. Kaikkien ei-synnyttävien vanhempien vanhemmuus voitaisiin vahvistaa henkilökohtaisen ilmoituksen, "tunnustamisen" perusteella. Tämä ratkaisu sisältäisi runsaasti hyviä seurauksia ja olisi myös ei-synnyttävälle vanhemmille helppoa, nyt kun tunnustamista esitetään neuvolassa tehtäväksi. Tätä kautta ei syntyisi vääriä vanhemmuusoletuksia, jotka pitää kumota tuomioistuimessa. Ratkaisu myös toisi kaikki ei-synnyttäneet vanhemmat neuvolaan ainakin yhden kerran vahvistamaan vanhemmuutensa. Se yksinkertaistaisi lainsäädäntöä ja ennen kaikkea asettaisi lapset yhdenvertaiseen asemaan avio- ja avoliitossa.

Vanhemmuusolettamaan liittyvää "perheen suoja" perustellaan avioliiton ulkopuolisen miehen isyysvaatimuksien osalta näin: "Sitä vastoin toimivan isyyssuhteen katkaiseminen vastoin isän tahtoa ja oikeudellisen isyyssuhteen vahvistaminen mieheen, johon lapsella ei ole sosiaalista sidettä, olisi päätös, jonka vain erittäin harvoin, jos koskaan, voidaan etukäteen arvioida olevan lapsen edun mukainen". *Kuitenkin avoparin tilanteessa hallitus esittää, että toimitaan nimenomaan tavalla, joka on tämän periaatteen vastainen.*

Hallituksen perustelut saavat useassakin kohdassa jakomielisiä piirteitä, koska lain uudistamisen yhteydessä ei ole mietitty loppuun asti perustavanlaatuisia biologisen, juridisen ja sosiaalisen isyyden kysymyksiä. Tämä näkyy työryhmän esityksen sisällössä, mutta erinomaisesti myös hallituksen esityksen perusteluiden ja itse lakitekstin kielenkäytössä. Eri isyys-merkitykset menevät kielellä iloisesti sekaisin. Yllä mainittu perustelu on siitä oiva esimerkki. Aika yleisesti hallitus tarkoittaa sanalla "isä" nimenomaan biologista tai juridista isyyttä, ja puhuu sosiaalisen isästä "miehenä". Kun siirrytään perustelemaan isyysolettamaa, aviomies muuttuu yhtäkkiä "isäksi" vaikka esimerkissä on selvää, että hän ei ole biologinen isä.

Uudistuksen yhteydessä pitäisi luopua biologisen periytyvyyden vaatimuksesta "tunnustamisen" yhteydessä.

Ei-synnyttävän vanhemman pitäisi voida "tunnustaa" lapsi riippumatta siitä, mikä on hänen biologinen suhde lapseensa. Tunnustamisen sijaan olisikin hyvä käyttää jotain paremmin kuvaavaa sanaa kuten "henkilökohtainen selvitys" tai "huolenpitoilmoitus" (kuten Tanskassa) tai "suostumus vanhemmuuteen" (kuten Englannissa). Jos kilpailevia vaateita ei esitetä, on lapsen edun mukaista, että vanhemmaksi voidaan vahvistaa henkilö, joka on valmis ottamaan vanhemmuuden vastuu, vaikka biologista sidettä ei olisi. Jos kilpailevia vaateita esitetään, voitaisiin vanhemmuus ratkaista niillä täsmällisesti määritellyillä perusteilla, joita nytkin noudatetaan, tai vahvistamalla vanhemmuus useammalle kuin kahdelle silloin kun se on kaikkien osapuolten toive.

Hallituksen esityksen yksi suuri puute on vanhemmuuden vahvistamisen mahdollisuus vain kahdelle henkilölle kerrallaan.

Monissa perheissä lapsella on jo alusta asti, tai elämäntilanteiden seurauksena, useampia kuin kaksi vanhempaa. Näissä tilanteissa olisi joskus lapsen edun mukaista pystyä vahvistamaan lapsen juridinen oikeus jokaiseen vanhempaansa. Juridinen suhde kaikkiin tosiasiallisiin vanhempiin on ainoa tapa varmistaa lapsen oikeus tavata kaikkia vanhempiaan, saada elatusta kaikilta vanhemmiltaan sekä periä heidät.

Useamman vanhemman juridinen vanhemmuus on mahdollista toteuttaa myös perheen sisäisen adoption kautta, jos kenenkään ei tarvitsisi luopua vanhemmuudestaan adoption yhteydessä. Kun lapsella on jo syntyessään useampia kuin kaksi vanhempaa, on lapsen edun mukaista vahvistaa asiantila jo ennen lapsen syntymää ("tunnustamalla") tai lapsen syntymän yhteydessä (olettamalla). Käytännössä tämä voisi toimia esimerkiksi niin, että naisparille syntyvän lapsen vanhemmiksi vahvistetaan naisparin avioliiton (tai rekisteröidyn parisuhteen) nojalla molemmat äidit. Tämän lisäksi lapsen isä/isät voisivat vahvistaa vanhemmuutensa henkilökohtaisen selvityksen, "tunnustamisen" perusteella.

Biologisen vanhemmuuden selvittäminen ilman juridisen vanhemmuuden vahvistamista.

Olisi myös syytä selvittää juridisen vanhemmuuden erottamista biologisen vanhemmuuden selvittämisestä. *Joissain tilanteissa voisi olla tarpeen ja lapsen edun mukaista selvittää lapsen biologinen vanhemmuus ilman, että tarkoituksena olisi vahvistaa kyseistä henkilöä juridiseksi vanhemmaksi.* Jos esimerkiksi avioparille syntyy lapsi, jonka vanhemmaksi isyysolettaman perusteella vahvistetaan aviomies, joka ei ole lapsen biologinen vanhempi, voisi joskus olla tarpeen kyetä selvittämään lapsen biologinen isyys. Tällöin väestörekisteriin voitaisiin kirjata tieto lapsen biologisen isän henkilöstä, vaikka juridinen vanhemmuus pysyisi edelleen aviomiehellä. Tällainen ratkaisu suojelisi sekä lapsen oikeutta tietää biologinen alkuperänsä että saada suojaa tosiasialliselle perhe-elämälleen.

Lakiesityksen sanastoa olisi saanut uudistaa rohkeammin.

Isyyslaista tehty ministeriön arviomuistio ehdotti sanaston nykyaikaistamista. Tämä ehdotus sai laajaa kannatusta annetussa lausuntopalautteessa ja myös ministeriön työryhmän seurantaryhmytyöskentelyn aikana. Kukaan ei vastustanut ehdotusta. Erityisesti sanaan "tunnustaminen" kiinnitettiin paljon huomiota. Tästä huolimatta hallitus esittää tunnustaminen-sanassa pysyttämistä ja muutenkin uudisti sanastoa varovaisesti. Käsite "tunnustaa" tuntuu

vanhahtavalta ja negatiiviselta. Se ei kuvaa sitä todellisuutta, että suurin osa vanhemmista ei "tunnusta" lasta omakseen pitkän hampain, vaan on innoissaan ottamassa vanhemmuuden vastuuta vastaan. Vaihtoehtona olisi voinut olla lukuisia muita sanoja, joita on jo aiemmin esitelty. Esityksen perusteluissa puhutaan myös ongelmallisesti siirtämisestä sellaisissa yhteyksissä, joissa asia koskee myös niitä tilanteita, joissa lapsi on saanut alkunsa muuten kuin siittämällä. Lakitekstissä on turhaan eritelty tilanne, jossa lapsi on siitetty, ja tilanne, jossa lapsi on saatettu alkuun muulla tavoin.

Isyyden ja äitiyden juridiset seuraukset

Koska *juridisella* äitiydellä ja *juridisella* isyydellä on täsmälleen samat juridiset seuraukset, ei lainsäädännössä ole tarkoituksenmukaista käyttää erillisiä käsitteitä vaan puhua vanhemmuudesta. (Sen sijaan sosiaalisesti ja kulttuurisesti isyys ja äitiys rakentuvat keskenään eri tavoin, mikä on useimmille perheille merkityksellistä.) Erilliset *juridiset* positiot aiheuttavat sekaannuksia esimerkiksi silloin kun puoliset ovat samaa sukupuolta tai vanhempi korjaa sukupuoltaan.

Äidin mahdollisuus kieltää isyyden selvittäminen

Hallitus esittää luopumista äidin mahdollisuudesta kieltää isyyden selvittäminen. Asiassa täytyy etsiä tasapaino eri osapuolten etujen kesken. Lapsen edun tulee tietysti olla ensisijainen. Hallitus esittää ratkaisunaan, että vaikka äidin oikeudesta kieltää selvittäminen luovuttaisiin, säädettäisiin lastenvalvojalle mahdollisuus keskeyttää isyyden selvittäminen, jos sen jatkaminen olisi lapsen edun vastaista. Hallitus esittää tiettyjä tilanteita, joissa lapsen etu voisi vaarantua, joko suoraan tai välillisesti äidin turvallisuuden vaarantumisen takia. Täten äidinkin etu saattaa tulla huomioiduksi, mutta vain jos lapsen etu sitä vaatii. Voi kuvitella tilanteita, joissa isyyden selvittäminen saattaa vaarantaa äidin terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin ilman, että lapsen etu suoranaisesti vaarantuu. Siksi olisikin välttämätöntä, että lastenvalvoja voisi keskeyttämistä koskevaa päätöstä tehdessään huomioida lapsen edun lisäksi myös äidin edun.

Erityisen paheksuttavaa on, että hallituksen esityksen osiossa, jossa pohditaan ehdotetun lain tasa-arvovaikutuksia, ei pohdita lainkaan vaikutuksia naisten asemaan.

Hallitus esittää perusteluissaan, että vuonna 2012 isyyden selvittämisen kielsi 641 naista. Luvulla perustellaan kieltämisoikeuden poistoa. Hallitus ei tunnu ottavan huomioon, että näistä naisista useampi sata, jopa puolet, on naisparin ja itsellisten naisten perustamia perheitä, joissa ei teoriassakaan ole selvitettävissä isää. Osa näistä naisista on saanut hedelmöityshoitoja lahjasoluilla hedelmällisyysklinikoilla. Tässä tilanteessa osa äideistä on kieltänyt isyyden selvittämisen. Osa on kertonut lastenvalvojalle, että lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidoilla, jolloin lapsenvalvoja on keskeyttänyt isyyden selvittämisen.

Toinen joukko naisia, joiden lapsella ei ole selvitettävää isää, ovat ne, jotka ovat saaneet lahjasoluista syntyneen lapsen ilman asioimista virallisella hedelmällisyysklinikalla. Toisin sanoen lapsi on saatettu alkuun koti-inseminaatiolla siinä tarkoituksessa, että lapsen biologinen isä toimii solujen luovuttajana ja aiotut vanhemmat kantavat vanhemmuuden vastuun. Näissä tapauksissa lapsi tulee usein tuntemaan luovuttajan, mutta häntä ei ole tarkoitus vahvistaa lapsen isäksi. Koti-inseminaatiosta alkunsa saaneita naisparien ja itsellisten naisten perheitä on jatkuvasti enemmän, koska ko. perhemuodot yleistyvät, mutta naisparien ja itsellisten naisten oikeutta hedelmöityshoitoihin on rajattu julkisilla klinikoilla ja sairausvakuutuskorvausehdoilla. Jos

hedelmöityshoitojen liittyvä räikeä syrjintä ratkeaa tulevaisuudessa, isyyden selvittämisen kieltävien naisten määrä tulee laskemaan voimakkaasti.

Miesparit ja isyyslaki

Työryhmän esitykset eivät koske miespareja, koska itsellisten miesten ja miesparien perheisiin ei synny lapsia. Miesparit ja itselliset HBT-miehet ovat usein etävanhempina naisparien perheissä. Heidän lastensa näkökulmasta merkittävin muutos olisi vanhemmuuden mahdollistaminen olettamisen tai tunnustamisen kautta useammalle kuin kahdelle vanhemmalle. Tulevaisuudessa, jos Suomeen säädetään laki sijaissynnytyksestä, vanhemmuuslaissakin saattaa olla tarpeellista huomioida miesparit.

Lisätietoja antaa:

Juha Jämsä

Toiminnanjohtaja

toiminnanjohtaja Juha Jämsä, 044 997 1956, juha.jamsa@sateenkaariperheet.fi

Sateenkaariperheet ry on vuonna 1997 perustettu lastensuojelu- ja perhejärjestö. Se toimii Suomen sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien sekä perhettä suunnittelevien ja vanhemmuudesta kiinnostuneiden ihmisten kontaktifoorumina, vertaistuen tarjoajana, oikeuksien puolustajana, tiedonvälittäjänä ja edunvalvojana sekä perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kouluttajana.

Sateenkaariperheet ry haluaa kiinnittää huomiota siihen, että erilaisten perheiden näkökulma tulee lähtökohtaisesti aina huomioida lainsäädäntötyössä, jotta uudistettavat käytännöt huomioivat kaikki lapset ja perheet. Perheiden monimuotoisuutta edustaa yksittäisten perhejärjestöjen lisäksi Monimuotoiset perheet -verkosto, jonka asiantuntemus on lainsäätäjän käytettävissä. www.monimuotoisetperheet.fi

